

III RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 157 (10).**

1928.

III Riigikogu koosolek 11. mail 1928
kell 17.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Tõnisson**, siseminister **J. Hünerson**, põllutööminister **O. Köster**, kaubandus-tööstusminister **J. Holberg**, välisminister **H. Rebane**, sõjaminister **N. Reek**, rahaminister **A. Teetsov**, haridusminister **A. Mõttus**, teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **T. Kalbus**, tööhoolekandeminister **K. Soonberg**.

Päevakord:

1. Äride-, ladude- ja kontoriteteenijate normaal-puhkeaja kindlustamise määruste muutmise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

2. Avalikkude õppeasutuste ja õigustega erakoolide õppejõudude tasude seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i ettepanek.

3. Tartu ülikooli õppejõudude ja eripalgaliste teenijate tasude seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i ettepanek.

4. Põllumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i ettepanek.

5. Koguduste maade korraldamise seadus — kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

6. Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

7. Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

8. Välismaalastele kinnisvarade omandamise, valdamise ning kasutamise kitsendamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

9. Maanteede seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.25 min.

Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. Teadaandmine käigu mitteandmise kohta Riigikogu otsusele o/ü. „Kesk-Kala“ tegevuse revideerimise asjas.

Enne päevakorrale asumist on mul au Riigikogule teatada, et Riigikogu oma koosolekul 10. skp. võttis vastu järgmise otsuse: „Samal ajal määrates komisjoni asjatundjatest, erapooletust isikutest, et kõigekülgselt juurelda ühises „Kesk-Kala“ operatsioone ja arvepidamist.“. Riigikogu juhatus ei saa sellele otsusele tema selgusetuse pärast käiku anda. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Siis tuleb juhatusel käik anda. — L. Johanson, stp: Siis tuleb juhatus valida.)

2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta.

Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogu juhatusel on tulnud ja antud:

1. Eesti-Lõunaslaavia vahelise kaubanduse- ja laevandusekonventsiooni ja selle lõpuprotokolli kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

2. Üheksanda rahvusvahelise töökonventsiooni poolt vastuvõetud meremeeste kodumaale tagasisaatmise kohta käiva konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — sotsiaalkomisjoni.

3. Tapamajade ja liha järelevaatuse seaduse muutmise seadus — omavalitsuse komisjoni.

4. Loomataudide vastu võitlemise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni.

5. Raudteede ehitamiseks ning Tallinna raudtee sõlme ümberkorraldamiseks maade ja ehituste sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni.

6. Petseri ja Narvataguste maade kinnisvarade kinnistamise seaduse muutmise seadus — üldkomisjoni.

7. Riigi 1928./29. aasta lisaclarve nr. 1 arvel eelkrediitide määramise seadus — eelarve-komisjoni.

8. Seadus tinavalge tarvitamise kohta maalritöodes — sotsiaalkomisjoni.

9. Eesti vabariigi Tartu ülikooli seaduse muutmise ja täiendamise seadus — hariduskomisjoni.

3. L. Raudkepi sõnavõtmine isiklikus asjas.

tõttu, milles kuulus koolinõuniku härra Luur'i nimi, sõnad sattusid juhuslikult nii kokku, et võiks tekkida arvamine, nagu ei oleks härra Luur mitte kohane koolinõunik. Konstateerin, et mina oma kõnes ei tahtnud puudutada ühtki isikut, veel vähem hinnata isiku tõe. Täheandasin ainult puhtakadeemiliselt sellele, et ülikooli lõpetaja ei kõlba veel niisugusena algkooli koolinõunikuks. Kuna aga härra Luur on pealegi ajaloo-keeleteaduse instituudi pedagoogilise haridusega ja on kauemat aega koolitegelane, siis on oletus loomulik, et ta töötab koolinõunikuna väärilise tublidusega, mida arvan kohuseks konstateerida siin õiendavalt.

**4. Äride-, la-
dude- ja kon-
toriteteenijate
normaal-
puhkeaja kind-
lustamise
määruste
muutmise sea-
dus — Eesti
sotsialistliku
tööliste partei
Riigikogu
rühma ette-
panek.**

**5. Avalikkude
õppeasutuste
ja õigustega
erakoolide
õppejõudude
tasude seaduse
täiendamise
seadus — O.
Gustavson'i
ettepanek.**

**6. Tartu üli-
kooli õppejõu-
dude ja eri-
palgaliste tee-
nijate tasude
seaduse täien-
damise seadus
— O. Gustav-
son'i ettepanek.**

liikmed palka saada ülikoolist, suur arusaamatus. Ma arvan, et ülikooli professorit ei saa kuidagi võrrelda hariliku riigiametnikuga.

L. Raudkepp (krst) (isikl. asj.): Lugeses oma kõne stenogrammi 4. maist s. a. koolinõunikude palga asjus leidsin, et vahelhüüde

J. Voiman'i (stp) ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelnõusotsiaalkomisjoni.

O. Gustavson'i (stp) ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelnõu üldkomisjoni.

O. Gustavson (stp): Teen ettepaneku, anda käesolev seaduseelnõu üldkomisjoni.

J. Laidoner (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Minu arvamine järgi on küll see, et ülikooli õppejõududele ei lubata olles parlamendi

Ülikool on meie seaduse järgi autonoomne asutus ja kas ülikool lubab oma professoritel minna parlamenti, see on ülikooli oma asi. Minu arvates oleks parlamendi seisukohalt väga soovitatav, kui ülikooli professorid osa võtaksid ka parlamendi töödest. Meie teame väga hästi, et kui ülikooli professor töötab siin, siis ta sellest palgast, mis ta saab, Tartus käia ja jälle siia sõita kuidagi viisi ei saa. Sellega lõikame ära võimaluse, et ülikooli professorid võiksid Riigikogu liikmed olla. Ma arvan, see on minu isiklik arvamine, et oleks soovitatav, kui ülikooli professorid oleksid parlamendi liikmed. Teistes maades ülikooli õppejõud määratakse tihti ülemkodade liikmeteks; meil teist koda ei ole, loomulik, et nad siis parlamendis peaksid olema. Ma ei tee ettepanekut, seaduseelnõu praegu tagasi lükata, kuid loodan, et komisjon selle seaduseelnõu tagasi lükkab.

O. Gustavson (stp): Kui ma käesoleva seaduseelnõu esitasin, siis välja minnes üldkomisjoni suure enamuse sooviavaldusest. Üldkomisjon leidis peaaegu ühel häälel, ... (J. Laidoner, põl: Et ülikooli professorid ei kõlba parlamenti)... et nende Riigikogu liikmete palga küsimus, kes ühel ajal ka mujal palgalises ametis, tuleks lahendada analoogiliselt kõikide suhtes. Ma võtsin enda peale kohustuse esitada vastavad palgaseaduste muutmise-ettepanekud nende riigiametnikkude suhtes, kelle palgad eriseadustega normeeritud. Olen täitnud selle, mis lubasin, muud midagi. (J. Laidoner, põl: Ega ma Teie vastu ei vaidle, minu arvates on see alus arusaamatu.)

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb rkl. Gustavson'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Põllumajanduslikkude koolide õppejõudude tasude seaduse täiendamise seadus — O. Gustavson'i ettepanek.

O. Gustavson'i (stp) ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelnõu üldkomisjoni.

8. Koguduste maade korraldamise seadus — kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma ettepanek.

L. Raudkepi (krst) ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelnõu maakomisjoni.

9. Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri tasude seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **O. Gustavson:** Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üldkomisjonis ei leidunud pea ühtki Riigikogu liiget, kes oleks praegust korda kaitsnud, seda korda, mis võimaldab Riigikogu liikmele, kes ühteagu Riigivanem, minister või riigikontrolör, võtta peale pärispalga ka Riigikogu liikme palga. Härra Tief, endine kohtuminister, katsus esialgu kahest kohast palgavõtmise õigust kaitsta, kuid pärast veendus temagi, et see õige ei ole, ja esitas omalt poolt ettepaneku, millega väga laias ulatuses, peaaegu absoluutselt tahtis keelata kahest kohast palgavõtmise isegi nende asutuste palgaliste suhtes, kes saavad riigilt ainult toetust. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ka mina küsisin härra Tief'ilt, kuidas seda teha saab, aga mulle jäeti komisjonis vastus võlgu. Mina arvan, et pikemalt vaidleme selle küsimuse üle siis, kui vastav seadus esitatakse.

Asudes küsimuse juurde, millistel motiividel peaks lugema lubamatuks kahest kohast palgavõtmise, läksid üldkomisjonis arvamised lahku. Üldkomisjoni enamuse ühines rkl. Hasselblatt'i arvamiselega, et Riigikogu liikme tasu peale ei saa vaadata kui palga peale selle sõna tavalises mõttes. Rkl. Hasselblatt leidis, et Riigikogu liikme tasu on kompensatsioon nende eriliste kulude katteks, mis igal Riigikogu liikmel võivad tekkida väga mitmesugustel põhjustel, nagu kahe korteri pidamine, kui Riigikogu liikme päriselukoht ei ole Tallinnas, erikirjanduse soetamine, seltskondlik läbikäimine, osavõtmine kongressidest, esindusekulud j.n.e. Edasi leidis härra Hasselblatt ja sellega ühines komisjoni enamuse, et Riigivanem, ministrid ja riigikontrolör kõigi nende erikulude jaoks tasu juba saavad oma pärispalga näol ja sellepärast ei oleks soovitatav, kui nad kahelt poolt palka saaksid ühede ja samade kulude katteks.

Üldkomisjoni vähemuse aga rõhutas, et ka Riigikogu liikme palk on palk tavalises mõttes. Riigikogu liikme palk peaks võimaldama igale parlamendi liikmele täie jõuga anduda seadusandlikule tööle kõrvalt sissetulekuallikaid otsimata. Teiste sõnadega, palgasamine kohustab Riigikogu liikmeid andma täie tööjõu Riigikogu tööle. Ühteagu aga peavad Riigivanem, riigikontrolör ja ministrid pühendama 100% tööjõust oma pärisülesannete täitmisele, mis neile teeb võimatuks Riigikogu liikme korraliku kohustetäitmise. Nad ei saa 100-protsendilise tööjõuga tegutseda mõlemal pool korraga. Järelikult ei ole neil ka õigust

kahest kohast palka võtta. Motiivides küll lahku minnes ühines aga üldkomisjoni enamuse ja vähemuse üksmeelselt selles, et tuleb teha lõpp ministrite ja riigikontrolöri kahest kohast palgavõtmisele.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

10. Riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **O. Gustavson:** Üldkomisjon arutades käesolevat seaduseelnõu leidis, et see tuleb vastu võtta samadel motiividel, mis maksvad Riigivanema, ministrite ja riigikontrolöri palkade seaduse täiendamise seaduse vastuvõtmisel. Leiti nimelt, et kui ministrid ei ole õigustatud võtma kahest kohast palka peale oma pärispalga, loomulikult ei saa olla nõnda, et ministri abil, ainukesel riigiametnikul, kellel põhiseaduse järgi on õigus ka Riigikogu liige olla, see õigus oleks. Siia hulka kuuluksid ka käesoleva seaduse alusel kohtunikud.

Üldkomisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

11. Välismaalastele kinnisvarade omandamise, valdamise ning kasutamise kitsendamise seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja rkl. Tief'i puudumisel täidab aruandja kohuseid komisjoni esimees rkl. Jõeäär.

Aruandja **A. Jõeäär:** Vabariigi Valitsuse poolt esitatud Riigikogule seaduseelnõu välismaalaste poolt kinnisvarade omandamise, valdamise ning kasutamise kitsendamise kohta, millega muudetakse 1925. a. vastuvõetud samasisulist seadust. Muudatusi põhjendab Vabariigi Valitsus järgmiselt:

1) Seisuste seaduse § 830. märkus 2. paneb oma lisaga maksma erilised kitsendused välismaalastele kinnisvarade suhtes, mis väljaspool sadama- ja teisi linnu asuvad, kuna lisa uus redaktsioon ei ole nii laias ulatuses maksma pandud ainult 20-verstalistes piiriäärses maa-ribas ja Petserimaal, ja teiselt poolt ei räägi see uus lisa sõnagi sellest, et selles sisalduvad kitsendused oleksid maksvad ainult maal, ja

kuna teada on, et neid maksuma pandi ka piiriäärsete linnade suhtes, on asutud seisukohale, et need on maksvad ka linnades, selle peale vaatamata, et § 830. märkus 2. on lausa öeldud, et kitsendused väljaspool sadama- ja teisi linnu on tähendatud selle märkuse lisas;

2) seaduse vastuvõtmisel oldi arvamisel, et Narva linn ei kuulu 20-verstalise maariba hulka, see on, et narvataguste valdade maa-ala on lai üle 20 versta, kuid tegelikult kuulub ta sinna, kuna see maa-ala ei ole nii lai, mis-pärast välismaalaste tööstuslik tegevus selles linnas on takistatud;

3) seaduse redaktsioon on üldse puudulik, kuna vaidlust tekitab ka küsimus, kas neis kohtades, kus piiri ääres Petsrimaa on kitsam kui 20 versta, tuleb ka arvesse võtta 20-verstaline maariba, kas Valgas või Narvas näiteks on võimalik välismaalasel saada numbrit võõrastemajas j.n.e.

Kõigi nende arusaamatuste ärahoidmiseks ja suurema selguse saamiseks välismaalaste kohta maksvate kitsenduste üle kinnisvarade suhtes on kokku seatud käesolev seaduseelnõu.

Seaduseelnõu pole seotud Seisuste seadustega kahel põhjusel: 1) Seisuste seadused on meil nähtavasti kõik juba maksvusetuks muutunud peale mõne paragrahvi, mis välismaalaste õigusi normeerivad ja 2) sidudes eelnõu Seisuste seadusega, oleks tarvis sama seaduse § 830. märkus 2. muuta, välja heites sõnad „väljaspool sadama- ja teisi linnu“. Peaaegu täielikult maksvuse kaotanud seaduse muutmine aga oleks vaevalt soovitav.

Tekstis on selgemalt väljendatud, et kitsendused on maksvad Peipsijärve ja mandri piiriäärses 20-kilomeetrilises maaribas igalpool ja ka Petsrimaa muudes osades, välja arvatud Narva linna läänepool Narvajõe asuv osa. Idapool Narvajõe aga on õigus antud Vabariigi Valitsusele erandeid teha üksikutel juhtudel, kui ta leiab selle tarviliku olema riigi majanduslikkudes huvides.

Peale selle on eelnõusse võetud ka klausel rahvusvahelistes lepingutes teisiti ettenähtud välismaalaste õiguste suhtes, silmas pidades Lätiga juba sõlmitud kokkuleppeid ja teisi võimalikke juhtumisi.

Komisjon tegi eelnõus järgmised sisulised muudatused:

§ 1-ses tähendati ära need kogukonnad, kus välismaalaste suhtes kitsendused tulevad maksuma panna, kuna valitsuse eelnõus ettenähtud 20-kilomeetrilise riba piirkonda üksikutel juhtudel raske oleks kindlaks määrata. Selle juures jäeti vaidlusteta kitsenduste piirkonnast välja paljud kogukonnad. Lahkarvamised tekkisid Narva linna ja Narva-Jõe-

suu alevi suhtes, mis III lugemisel hääle-enamusega kitsenduste piirkonnast välja jäeti.

Samasse paragrahvi mahutati ka vastav tekst seadusest kinnisvara võõrandamise kohta, milles ette olid nähtud kitsendused Tallinna suhtes.

§ 3. otsustati p. 1. Vene seadusest võetud tähtaega 14. märts 1887 asendada 1. augustiga 1914, kuna see meie oludele rohkem vastavaks leiti.

§ 4 valitsuse eelnõust otsustati välja jätta, kui üksikasjalik ja praktilise tähtsusega.

§§ 6 ja 7 otsustati ühendada redaktsioonilistes huvides, kuna valitsuse eelnõu § 6. liigseks leiti.

Valitsuse eelnõu II osa otsustati välja jätta. Nimelt leiti, et kuna käesolev seadus peab lahendama küsimuse terves ulatuses, otstarbekohane on kõik endised vastavad eeskirjad kaotada, erandit tegemata Balti eraseaduse suhtes. Uue tsiviilseaduse kokkuseadmisel, mis praegu teoksil, on võimalik arvestada käesoleva seadusega ja vastavad eeskirjad sinna sisse võtta. Saateparagrahvi konstrueerimine Balti eraseadusesse neil oludel leiti liigseks.

II osas on väljendatud eelpool põhjendatud seisukoht ja üksikasjalikumalt loetletud seadused, mis käesoleva seaduse läbi maksvuse peavad kaotama.

Komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

12. Maanteede seadus — II lugemisel.

Arutamisel on § 16.

J. Soots (põl): Lugupeetud rahvasaadikud!

Selle paragrahvi juures on

minu ettepaneku puhul palju sõna võetud ja räägitud küll poolt küll vastu. On väiteid ette toodud poolt ja vastu. Mina ei või neid kõike kaaluda, ühede arvates võivad ühed väited kaaluvad olla ja teiste arvates teised väited.

Agaga mina tahaksin juhtida ainult tähelepanu sellele, et need inimesed, kes kahtlevad, et kas riik jõuab II klassi teid üle võtta, ja arvavad, et sellepärast ei saa ära määrata seda aega, mis aja jooksul need üle võtta, et need inimesed teiselt poolt kõige kategorilisemalt nõuavad, et hakaku riik kohe III klassi teid tegema ja üle võtma. Kuigi seaduses on ette nähtud, et III klassi teed on külateed, järelikult kõrvalise tähtsusega, ja et I klassi teed on kõige tähtsamad, siiski

need inimesed ei taha oma tehtud seadust uskuda ja kipuvad etteotsa III klassi teedega. III klassi teed oma iseloomu poolest ei ole kuidagi transiitteed. Need on ainult ühe grupi inimeste kasutada. (A. Schulbach, tõer: Mis transiitteed peavad need olema, mis Teie mõtlete transiitteede all?) Mina mõtlen suuri magistraale, mis ei ole kohalikkude sõitude otstarbeks, vaid kust pikemamaa sõitudel läbi sõidetakse. Need on transiitteed, magistraalid. Sellepärast mina arvan, et pikemalt ma selle paranduse puhul enam sõna ei võta.

Ma tahaksin aga vähe peatuda härra teedeministri paranduse juures. Härra teedeminister tegi paranduse ja ütles, et see on puht redaktsiooniline, võttes viimasesse lõikesse selles paragrahvis „maavalitsuse teedekapitali arvele“ sõna „teedekapitali“ asemele. Mina pean tähendama, et see redaktsiooniline parandus ei too selgust, vaid ümberpöörduvalt võib sünnitada segadust. Siin on vastavates paragrahvides ette nähtud teedekapital, niihästi ministeeriumi kui ka maavalitsuste juures. On ka ette nähtud, missugused allikad on teedekapitalil, ja on selles seaduses öeldud, et kõik raha, mis riigilt tuleb, läheb kõigepealt otsekohe teedeministeeriumile teedekapitali, seal ta vastavalt jaotatakse ja antakse siis maavalitsuste teedekapitali. Aga maavalitsuste teedekapitalil on ka teised sissetulekuallikad, ja kui siin nüüd tingimata tahtakse see parandus vastu võtta ja toonitatakse, et maavalitsuse teedekapitali arvel ainult see läheb järkjärgult naturaalkohustuse ära-kaotamiseks, siis sellega lõigatakse igasugune side teedeministeeriumi ja maavalitsuse teedekapitalide vahelt ja sellepärast seda parandust pooldada ei saa.

Teedeminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Kui nüüd viimast lõiget nii tõlgitseda, nagu lugupeetud rkl. Soots arwab, et siin ei tule sõna „teedekapitali“ ette „maavalitsuse“ kirjutada, siis ei ole see õige. Esimeses ja teises lõikes räägitakse teede sihi muutmisest, teede laiendamisest, sildade ümberehitamisest j.n.e., mis teostatakse maavalitsuse kapitali arvel, kuid algsumma läheb ka siin teedeministeeriumi teedekapitali arvele, kus jaotatakse ära vastavate maavalitsuste teedekapitalide vahel. Nii et kui esimeses ja teises lõikes sarnane kord määratud, siis kolmas lõige, mis käib naturaalkohustuse kohta, ei ole midagi muud, kui sama, see tähendab, et tööd tegelikult ei tehta teedeministeeriumi kapitalist, vaid maavalitsuste teedekapitalist. Kui § 21. kolmandat lõiget

lugeda, siis nähakse seal ette, mis nende summadega tehakse, mis naturaalkohustuse kaotamiseks määratud, et naturaalkohustuse kaotamiseks antavate summade jaotamisel maavalitsuste teedekapitalide vahel võetakse arvesse j.n.e. Siin näidatakse selgelt, kuidas summad, mis naturaalkohustuse kaotamiseks määratakse, jaotatakse maavalitsuste teedekapitalide vahel. Mulle paistab, et minu poolt tehtud parandus on puhtredaktsiooniline ja ei loo uut olukorda.

O. Gustavson (stp): Eile õhtul koosolekul tähendas lugupeetud rkl. härra Laarman, et arvamised maanteede seaduse kohta olla vahepeal väga rõõmustaval viisil muutunud soodsamaks neile, kes peavad täitma naturaalkohustusi. See tuleb kahtlemata väga teravalt ilmsiks.

Esmakordselt esitati maanteede seadus 1923. a. Teedeministriks oli tol ajal põllumeeste rühma kuuluv härra Ipsberg. Selles seaduses olid naturaalkohused alles jäetud. Tolleaegne valitsus ei olnud nähtavasti tulnud sellele venele, et on viimane aeg naturaalkohuste kaotamiseks.

Meie leiame valitsuse seletuskirjas naturaalkohustuse kaotamise kohta järgmise seletuse: „Teetegemise naturaalkohustus on alles jäetud, sest raske oleks seda kohustust praegu raha peale ümber muuta; omavalitsused ei suudaks sarnast rahalist koormat kanda või täidaksid oma kohustusi õige puudulikult, mille tagajärg see oleks, et teed korratumasse olekusse satuksid.“

Teiste sõnadega — põllumeeste kogust pärit olev minister, härra Ipsberg, ütles kindlasti, riigi rahalised ressursid ei luba naturaalkohustusi kaotada. Sellele vaatamata asuti omavalitsuse komisjonis siiski otsima teid, kuidas naturaalkohustusi kui mitte päris kaotada, siis vähemalt kergendada.

Seadus esitati Riigikogule ja kukkus siin läbi. Härra Juhkam tähendas veel eile õhtul, et läbikukatjad olid härrad põllumehed paremalt tiivalt. Minul oli tol korral juhus Riigikogule esitada ettepanek — seadus tagasi anda omavalitsuse komisjoni ümbertöötamiseks neil alustel, millistel see seaduseelnõu Riigikogule esitati härra Kuke valitsuse teedeministri härra Ipsberg'i ettepanekul. Selle motiivi aluseks olid härra Laarman'i kurtmised, et omavalitsuse komisjon olla põhjalikult pagalt nihutanud härra Ipsberg'i ilusad põhimõtted. Need põhimõtted baseerusid naturaalkohuste allesjätmisel. Tähendab, härrad põllumehed ise leidsid tol korral, et ei saa selga pöörata neile seisukohtadele, milliseid härra Ipsberg niihästi seaduse seletus-

kirjas kui ka teedeministeeriumi esindajate kaudu komisjonis oli kaitsenud. Seadus lükkati tagasi, nähtavasti oletades, et komisjoni kätte ei saa usaldada nii suurt ja põhjalikku tööd.

Nii oli lugu siis. Tänavu aasta on aga rõõmustaval viisil niihästi Vabariigi Valitsus kui ka põllumeeste rühm asunud diametraalselt vastupidisele seisukohale. Seda seisukohta valgustas kõige kujukamalt härra Tonkman, kui ta ütles, et siin ei ole üldse tähtis rahaline külg, vaid tähtis on hea tahe. Tähendab, käesoleva seaduseelnõu arutamisel ei maksa üldse vaielda selle üle, kui palju see riigile maksma läheb, kas riik vastavaid summasid anda saab, vaid siin tuleb arvestada sellega, kas jätkub head tahet naturaalkohustuste kaotamiseks või ei jätku. Härra Laur tähendas ka, et ta ei tea, kust tarvilikud summad tulevad, kuid ta hääletab seaduse poolt heas lootuses, küll summad kuidagi ikka leitakse.

Vabariigi Valitsus on samuti asunud hea lootuse lipu alla. Ka tema usub, küll summad juba kuskilt kukuvad. Praegumaksva Eelarve seaduse § 30 nõuab kategooriliselt, et kõigis eelnõudes, mis eelarve-aasta kestes esitatakse ükskõik kas Riigikogu liikmete või Vabariigi Valitsuse poolt, ja mis riigi kulusid suurendavad, peab eelnõu esitaja näitama tuluallikad tekkinud uute kulude katteks. Riigivanem härra Tõnisson on teatavasti alustanud aktsiooni Riigikogu vastu selles mõttes, et Vabariigi Valitsusele ei valmistataks — demogoogiliselt, nagu seletuskirjas öeldud — üllatusi seega, et ei võetaks vastu kergemeelselt sarnaseid seadusi ega tehtaks sääraseid parandusi, mis panevad uusi rahalisi kohustusi peale riigile või omavalitsustele. See on kategooriline seisukoht. Aga ma arvan, et kui Vabariigi Valitsus ise mõnda voorust soovib Riigikogule, siis kõige õpetlikum oleks, kui Vabariigi Valitsus ise selle vooruse järgi käiks. Käesoleval puhul aga ei leia meie maanteede seaduse seletuskirjast sõnagi selle kohta, kust need 3½ sada miljonit senti võtta, millega riigi peale langevaid kulusid katta. 201 miljonit senti — see on summa, mis eelarves selleks tänavu ette nähtud. Tähendab, 100 miljonit senti on katmata puudujääk. Teedeminister ei ole ka suusõnaliselt seletanud, kuidas kavatseb Vabariigi Valitsus seda defitsiiti katta. Seda ei ole teatud, vaatamata, et Eelarve seadus seda kategooriliselt nõuab.

Nii võime siis siingi panna tähele edu, nagu toonitab rkl. härra Laarman. Sest kui maanteede seadust arutati aastal 1924, siis tegi muret just krediidi küsimus. Seadus anti rahaasjanduse komisjoni rahalise külje

kaalumiseks. Ja huvitav on, millega rahaasjanduse komisjon tol ajal põhjendas naturaalkohuste allesjätmist.

Meie loeme rahaasjanduse komisjoni 12. juuni 1924. a. koosoleku protokollist järgmist: „Senikaua, kui riigi eelarve puudujäägiga kokku seatud ja senised eelarved ka tegelikult puudujääkidega lõppenud, ei ole rahaasjanduse komisjoni arvates mitte võimalik uusi koormatusi maanteede ehitamiseks ja korrashoidmiseks riigikassa peale panna.

Teedetegevise ja korrashoidmise naturaalkohustust võib kaotada ainult sedamööda, kuidas riigile uued sissetulekuallikad avanevad, kas uute maksude või vanade maksude lississetulekute näol.

Toetussummasid, mis riik teede korrashoidmiseks ja ehitamiseks maakondadele annab, peaks riik aast-aastalt suurendama selles vahekorras, kuidas maakonnad ise selleks otsustarbed summasid kulutavad.“

Teie näete, et tollaegne rahaasjanduse komisjon ei raja maanteede tegemise naturaalkohuse kaotamist mitte heale tahtele, vaid rahalistele kalkulatsioonidele. Seejuures osutab rahaasjanduse komisjon kahte teed: kas uued maksud või kulude kokkuvõid. Meie teame, et tänavu aastal on tõepoolest lootusi lississetulekuteks tikumonopoli Rootsi trustile andmise teel. Need summad on aga lubatud uute raudteede ehitamiseks. Maanteede jaoks ei jätku sealt midagi.

Mis puutub uutesse maksudesse, siis oleme võinud tähele panna just seda, et makse vähendatakse, vähemalt otsekoheseid makse. Riigikogu võttis hiljuti vastu Tempelmaksu seaduse. Valitsuse ettepanekul alandati tariifimääre tervelt reall objektidelt 25—50% võrra. Rahaminister seletas sel puhul, need alandamised mõjuvat kaasa selleks, et sissetulekud tempelmaksust tõusvat! Säärast kasuistikat võib ju arendada, aga seda ei tarvitse igakord uskuda. Järjekindel olles peaks ju siis ka praeguse valitsuse lemmikmaksude — kaudsete maksude — kohta ütleva sedasama: mida madalamad kaudsete maksude määrad, seda suuremad riigi sissetulekud. Aga siin ei riski rahaminister säärase seletustega tulla.

Hiljuti võeti vastu maksimaal- ja minimaaltollitariifid. Selle tagajärjel tõusevad mitmete tarbeainete tollid õige tunduvalt. Maksupoliitika tendents on selge: otsesemaks vähendada, kaudseid makse tõsta. Ma kardan aga, et nendegi maksude suhtes on juba mindud piirini, kust enam üle minna ei või.

Need on aga kõik küsimused, mida praegune valitsus on jätnud vastamata niihästi oma seletuskirjas kui ka seletustes. Nähtavasti

ühineb valitsus härra Tonkman'iga: tähtis ei ole riigi rahaline seisukord, tähtsad ei ole riigi rahalised ressursid, tähtis on vaid hea tahe. Nii et härra Laarman'il on õigus röömustada edu üle ka valitsuse meeleparanduse suhtes.

Kui härra Soots tegi oma ettepaneku — esimese nelja aasta kestel võtta riigikassa kanda I klassi teede tegemine — ootas ma, et ta oma ettepanekut põhjendab kindlate kalkulatsioonidega: nii- ja niipalju läheb see maksma. Seda ta ei teinud. Ma küsin, mis pärast seda on tahetud teha nelja aasta kestel, mis pärast mitte kahe aasta kestel? Kas meil tõesti ei jätku tahet juba kahe aasta kestel teoorjusest lahti saada? Kui endid lahti ütlemel igasugustest rahalistest kalkulatsioonidest, siis ei tohiks meil olla julguse ega tahte puudust. Valitsevate rühmade endi poolt on küsimus asetatud realselt pinnalt tunnete valdkonda. Opositsiooni käed on loomulikult seda rohkem vabad. Sest loomulikult langeb mure selle eest, kuidas uusi sissetulekuallikaid otsida, kuidas riigi eelarvet tasakaalustada, kuidas katta maanteede tegemise naturaalkohustuse ärakaotamisega tekkinud uued kulud — kõik see mure lasub esimeses jões valitsevate rühmade peal. Ja kui need rühmad jagavad härra Tonkman'i arvamisi, et küsimuse otsustamisel ei ole tähtis riigi rahaline seisukord, vaid hea tahe, siis ei tohitaks mulle panna pahaks, kui ma lähen sammu kaugemale ja teen ettepaneku, võtta kõigi klassiteede tegemine riigikassa kanda juba tuleval aastal. Ma teen ettepaneku mitte rühma nimel, vaid isiklikult. Ma teen oma ettepaneku uskudes, et härra Tonkman'il ja tema rühmakaaslastel head tahet jätkub vastu võtta mu ettepaneku. Mu ettepanek kõlab järgmiselt: § 16. viimane lõige redigeerida: „Klassiteede hulka ülesvõetud kruusateede korrashoid ja parandamine võetakse teedekapitali arvele 1929. aasta jooksul.“. Ma olen talitanud just samuti, nagu härrad põllumehed: mingisuguseid kalkulatsioone, mingisugust muret, kust see raha tuleb, ainuke alus nagu härra Tonkman'ilgi: kui me ainult tahame, siis peab raha jätkuma. Kui härra Lauril jätkus lootust, et viie aasta kestel võib naturaalkohustest vabaneda, siis peaks sama härra veidi suurema pingutusega kergesti võima oma lootust tõsta mõne tubli pügala võrra ja ühineda minu ettepanekuga.

A. Tamman (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eile õhtul toonitasid siin Riigikogu liikmed härrad Soots ja Jürman, et imelik olla tööerakonna tahtmine ühevõrdselt silmas pidada ka II klassi ja III

klassi teid, kuna ometi ju elu ise sellega, et teatavad teed I klassi on arvatud, juba on näidanud, missugused teed oma tähtsuse poolest esikohal peaksid seisma. Just sellest, et teatavad teed I klassi on arvatud, tulevat järeldada, et just need ongi need kõige käidavamad ja kõige tähtsamad. Peab aga ometi tõeks võtma, et teede klass midagi püsivat ei ole, vaid see muutub alatasa ja just selle järgi, kuidas teatavates piirkondades liikumine koondub. (J. Laidoner, põl: T a p e a b k i m u u t u m a.) Eile tähendas härra teedeminister juba siin, et näiteks Tallinna-Narva maanteel teatavad osad on ära rohtunud, mis näitavat, et see tee terves ulatuses enam I klassi ei saa kuuluda, vaid mõned osad II ja võib olla isegi III klassi tulevad arvata. Ja kui kõiki seniseid suuremaid liine niiviisi arutama hakata, siis võib olla, et õieti mitte ükski meie linnadevahelistest teedest enam terves ulatuses I klassi teede hulka ei jää, sest mida kaugemale linnast, seda vähemaks jääb liikumine ja järelikult tuleks selle järgi siis ka nende klassi vahetada. Kui aga edaspidi teede klasside liigitamine selles suunas edasi läheb, mis siis välja tuleb? Välja tuleb see, et I klassi tuleksid teed ainult linnade ja suuremate alevite piirkondades, sest mida lähemale linnale, seda elavam ja seda mitmekesisem on liikumine. Ja kui sellega ühenduses silmas pidada seaduseelnõus avaldatud sooviavaldust, et esimese klassi teedel peaks naturaalkohustuse kaotama esimeses järjekorras, siis järgneb siit, et kõigepealt tuleks see kaotamisele linnaümbruskonna teedel. Kõik linnadest kaugemal asuvad piirkonnad, kus liikumine teedel seda normi välja ei anna, et neid esimesse klassi saaks arvata, jääksid tähendatud soodustusest välja ja nende piirkondade elanikud ei saaks naturaalkohustuse kaotamisest mingisugust hõlbustust. Juba selle tõttu on tööerakonna seisukoht, mille järgi naturaalkohustuse kaotamine peaks sündima kõigil klassiteedel paralleelselt, õiglasem. Kuid seisukoht, mis maakomisjonis vastu võeti ja mida § 16. toonitatakse sõnadega, et „teedekapitali arvele võtmine algagu esimese klassi teedest“, on teatav kompromiss, millega meie nõus olime selleks, et maanteede seaduse läbi viimiseks tarvilikku kokkulepet leida valitsuse koalitsiooni rühmade vahel. Nüüd on selgunud, et sellele kompromissile vaatamata peaaegu iga koalitsiooni rühm siiski omaette ettepanekuga välja tuleb. Põllumeeste kogude rühm nõuab, et esimeses järjekorras tuleb naturaalkohustust kaotada esimese klassi teedel 4 a. jooksul, rahvaerakonna rühm härra Liigand'i suu läbi on samas mõttes ette pannud

5-aastase tähtaja. Kui lugu nii, siis on loomulik, et ka tööerakonna rühm enam kohustatud ei ole kompromiss-ettepaneku juurde jääma, missugune komisjonis vastu võeti, vaid esineb samuti ettepanekuga, mis tööerakonna seisukohale ja põhimõtetele vastuvõetav täiel määral. Selles mõttes teen ettepaneku: kustutada § 16. kolmandas lõikes sõnad „alates I klassi teedest“, millega meie alla kriipsutame, et meie ühtviisi tähtsaks peame I, II ja III klassi teid. Ja tõepoolest: kust tekib siis liikumine, mida näeme I klassi teedel? Eks ta valgu sinna teedelt, mis kuuluvad II ja III klassi. (J. Laidoner, põl: Teie arvamise järgi on ükskõik, kas liigub teedel 3 hobust või 300 hobust!) Tehke selgeks, mispärast siis need 120.000 põllumeest, kes I klassi teedel kõrnal võivad sõita, peaksid III klassi teedel rummuni poris rabelema. (J. Laidoner, põl: Teistes maades ei loeta, kes seal sõidab, vaid kui palju!— M. Martinson, põl: Piistaoja piimaveotee on kindlasti III klassi tee!) Piimaveotee on mõnikord kindlasti palju tähtsam, kui mõni lähedane linnasõidu või kirikutee. Needsamad inimesed, kes sõidavad I klassi teedel, sõidavad ka II ja III klassi teedel. Maarahvas sõidab II ja III klassi teedel isegi rohkem, ja nimelt sellepärast, et neid teid tarvitatakse peaaegu igapäev, I klassi teedel sõidab talumees aga vast kord nädalas või isegi üle mitme nädala. (J. Laidoner, põl: Siis tehke see III klassi tee I klassi teeks, kui seal rohkem sõidetakse.)

Härra Tonkman võttis eile õhtul kaunis kõrge tooni Riigikogu vastu ja esines süüdistustega, nagu oleks maanteede asi Eesti vabariigis kogu aja mingisuguses kõige rõhutumais seisukorras olnud. Kõige jaoks olevat raha leitud, küll hoolekande, küll hariduse jaoks, küll igasugusteks muudeks otstarveteks, nagu telefonikeskjaama ja rannasadamate korraldamiseks j.n.e., ainult maanteed olevat kogu aja vaesekslapseks jäänud, kust alata summasid ainult kärpida on püütud. Ma tahaksin selle väite ebaõigluse ilustamiseks tuua mõned andmed riigikontrolöri ülevaatest 1926./27. aasta eelarve täitmise kohta. Siin näeme koguni teistsugust pilti. Kui vaatame summasid, mis aastate jooksul maanteede jaoks määratud, siis leiame järgmised arvud: 1923. aastal on teedeministeeriumi korralises eelarves teede heaks määratud ainult 3 miljonit marka, 1924. a.—juba 68 miljonit, 1925. a.—83 miljonit, ja 1926./27. a.—136 miljonit. Käesoleva aasta eelarves on see summa teatavasti juba 202 miljonit senti.

Nii näeme, et aasta-aastasse siin teatud järjekindel tõus on olnud. Kuid need ei ole ainukesed summad, vaid teedeministeeriumi erakorralistest kuludest, nagu näidatakse samas aruandes, moodustavad omavalitsustele maanteede ehitamiseks antud krediidid jällegi üsna tähtsa osa: 1923. aastal 45 miljonit, 1924. aastal 66 miljonit, 1925. aastal 78 miljonit, 1926./27. aastal 158 miljonit. Tervet seda arvude rida tähele pannes, selgub, et süüdistus, millega rkl. Tonkman eile õhtul esines, paika ei pea. Ma ei too neid arve aga sugugi selleks ette, et näidata, nagu oleks siin juba küllaldaselt täidetud tarved, mis teede alal täita on olnud. Tahtsin ainult näidata, et kõigi teiste ülesannete kõrval on ka maanteede olukorra tõstmiseks ja naturaalkohustuse koorma kergendamiseks teatud määral kaasa aidatud, kuna seniajani selleks määratud summad aasta-aastalt ja üsna kiiresti on suurenenud. Selle võimaldamiseks on nii mõnigi hädatarvilik kulu muudeks otstarveteks tegemata jäetud. (K. Tonkman, põl: Teil on vist kahju sellest.) Mitte sugugi, vaid salata ei maksa riigi head püüet ka maanteede alal, kuna teie seda eitasite ja väljendasite, nagu oleks riigi raha igasugusteks teisteks otstarveteks raisatud.

Kõike kokku võttes näeme, et maanteede seaduse § 16 sellel kujul, nagu ta komisjoni poolt vastu võetud, igatahes küllaldaselt kindlustab seda, et Riigikogu ja valitsus ka edaspidistel aastatel kõik püüab teha, et teede peale väljaminekuid suurendada sedavõrt, kui see riigi sissetulekute seisukohalt iganes võimalik. Naturaalkohustuse kaotamine aga peaks sündima ühel ajal ja ühevõrra kõigil klassi-teedel ja nii, et kogu kodanikkond sellest osa saaks. Selleks teebki tööerakonna rühm oma ettepaneku.

K. Tamm (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Suure rahuldusega sain mina täna kuulda, et härra Gustavson pooldab neid seisukohti, mida sotsialistlik internatsionaal teedeküsimuses seni pooldanud on. Nii et härra Gustavson'i võin mina õigeks sotsialistiks pidada. Eilsed sotsialistid rääkisid teist keelt. Et härra Gustavson tunneb täiesti sotsialistliku programmi aluseid, siis püüab ta seda ka teostada, mida nende suurmeister Karl Kautzky 1902. a. õigeks tunnustas oma „Sociale Revolution'is.“ Nimelt ütles sotsialistlik suurmeister Karl Kautzky 1902. aastal, et sotsialistlik kord ja sotsialistlik reshiim saaks taluomanikke ja talu põliseid pidajaid õige tublisti soodustada, et sotsialism toob talupidajatele avalikkude maksude suhtes vähenemist ning toob teede naturaalkohustuse

kaotamise. (E. Joonas, stp: Härra Tamm, miks Teie peate meid oma vaenlasteks? — J. Voiman, stp: Härra Tamm, tulge üle!) Mina loodan, et meie käesolevas küsimuses kõige suuremat poolehoidu leiame pahema tiiva poolt. Härra Kautzky lubas veel palju häid asju, aga muidugi härra Gustavson ei hakka neid korruga teostama. Muuseas lubab Kautzky „Sociale Revolution'is“ veel vabanemist hoolekande kuludest „Aufhebung der Armlasten“ ja ka hüpoteegimaksude vähendamist, mis oleks ka Eesti põllupidajale vastuvõetav. (J. Voiman, stp: Härra Tamm, ma soovitaksin sotsialistide agraripolitikat lugeda.) Nii et mina loodan, et meie ettepanekud, mis enesest väikese osa sotsialistliku internatsiooni programmist kujundavad, sotsialistide poolt soojalt toetatud saavad, vaatamata sellele, et nad kodanliku korra poolt teostatakse.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina pean ütleva, et mulle tundub küll härrade sotsialistide seisukoht väga imelikuna. Nimelt sellepärast, et nad on praegu väga suured alalhoidlased ja vana korra pooldajad. (J. Voiman, stp: Kuidas nii?) Kas Teie ei kuulnud, mida härra Gustavson siin kõneles? Tema kõneles sellest, et meil raha ei ole, ja et sellepärast tuleb vana korda kinni pidada. (O. Gustavson, stp: Selleks peab Tonkman olema, et niiviisi aru saada.) Teie ütlesite, et näidake raha, kui raha ei ole näidata, siis on see vana kord hea, kui aga raha on, siis võib uue korra teha. Teisiti ei saa Teie kõnet seletada. Kui mina eile tähendasin, et siin ei ole tähtis rahaküsimus, vaid tahteküsimus, siis sellest seisukohast läks härra Gustavson välja ja tahtis näidata, et siin ei ole tahteküsimusega tegemist, vaid rahaküsimusega. Ja need on need vana korra poolehoidmise motiivid, mis siin ette toodi. Meie näeme, et kuna muidu on sotsialistid alati nõudnud, et meie peame ja tahame kõike seda uut korda ja Lääne-Euroopat ka Eestisse tuua, nüüd korruga see kord ei kõlba kuskile, meil olla vana kord hea küllalt. Kui meie oleme teistes küsimustes oma majanduslikku seisukorda püüdnud sotsialistidele ette kujutada, ükskõik missuguses küsimuses, siis on ikka öeldud, et meie peame seda saama, siin ei ole midagi teha. Aga kui nüüd naturaalkohustuse, selle teoorjuse kaotamine päevakorras on, siis sotsialistid ütlevad, see on hea küll.

Kuid mina tuletaksin härradele sotsialistidele meelde, olgugi, et härra Johanson minu peale eile väga pahane oli, kui mina

puudutasin hoolekande seadust, pensioniseadust ja teisi sotsiaalseadusi, et meile need rasked tunduvad ja otse teostamatuna tunduvad, ja seda veel selgemalt kõnelevad meie maavolikogude otsused, mis teie lehtedest ka läbi käinud, olgugi nii pehmemal toonil, tähendab, teil on informatsioon selle üle olnud, et need on täiesti rasked seadused, kus meie ei suuda neid kulusid sel määral kanda, kui seadus meile peale paneb. Aga kui meie küsisime nende seaduste juures, kust see raha tuleb, siis öeldi, et see ei ole meie asi, raha peab olema. Kui nüüd praegusel korral meie näeme maanteede seadust paralleelselt teiste seaduste kõrval, siis sotsialistid selle seisukohaga ei lepi. Põllumeeste kogude rühma arvates on maanteede seadus täiesti esimese järgu tähtsusega ja sellepärast ei või ta kuidagi viisi jääda tahaplaanile või teiste sõnadega ei või see naturaalkohustus alles jääda. Meie võtame iga päevaga uusi seadusi vastu, mis rahalisi väljaminekuid sisaldavad, seal ei küsita sügugi, kust seda raha võetakse. Ma tuletan meelde tänast rahaasjanduse komisjoni koosolekut, kus sotsialistide esindaja, kui ma ei eksin, härra Tiks, tähendas, et nad hääletavad sellepärast sisemiste veeteede seaduseelnõu poolt, et see võimaldab inimestele tööd. Ma küsiks, kas siis need rannasadamad ja sisemised veeteed üksi inimestele tööd annavad? (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ei, seda ütles härra Tiks selge sõnaga, et nad hääletavad sellepärast seaduse poolt, et sellega inimestele tööd võimaldada. (O. Gustavson, stp: Pärin õige!) Pärin õige. Vaadake, härra Gustavson, mina ütlen, et meie hääletame maanteede seaduse poolt ka sellepärast, et see võimaldab inimestele tööd ja isegi mitme aasta peale tööd kindlustab. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Kui nii on, siis ärge vaelge härra Soots'i ettepaneku vastu, vaid võtame selle vastu. (A. Jõeäär, stp: Meie ettepanek ulatub kaugemale, toetage seda.) Ei, seda ettepanekut ei saa toetada. Kui nüüd sotsialistid arvavad, et ühelt poolt avanevad töövõimalused, siis avanevad need teiselt poolt veel rohkem, sest maanteed on üle riigi igalpool ja töö muutub laiaulatuslikuks. See peaks sotsialistidele vastuvõetav olema, kui nad töömuretsemise põhimõtete järgi käivad. Iga aasta kerkivad lisaeelarve ja eelarve arutamise puhul töömuretsemise krediitide küsimused päevakorra, ja siis teevad sotsialistid ettepanekuid, et on tarvis tööd muretseda.

Siis tahaksin härra teedeministrile vastata. Härra teedeminister võrdles rannasadamaid ja maanteid ja näitas, et ka rannasadamad on niisama tähtsad kui maanteed. Ma ei

vaidle selle vastu, et rannasadamad tähtsad on, aga sinna ei pääse muidu kui teed mööda. Kui laevad tulevad sadamasse, aga seal teed edasi ei lähe, kust kaupu võimalik edasi saata oleks, siis muutub sadam surnud sadamaks. Seal ei ole elu, kui häid teid sadama juurde ei lähe. Teede kaudu muutub sadam rahvale kättesaadavaks. Tähendab, ikkagi teedest mööda ei pääse, teed on esimese järgu tähtsusega.

Siis tähendas härra minister, et ma halb majapidaja oleksin, kui ma siis, kui uus laut ehitamisel ja majakatus katki, majakatus sellepärast parandamata jätan, et ehitamisel laut. See on täiesti õige, et kui katusel auk sees, siis see tuleb parandada, kuigi käsil uus teine ehitus. Kuid praegu ei ole rannasadamate ja maanteede seaduse juures tegemist vanade tööde korraldamisega, vaid uut eettevõtmisega, tähendab, tahetakse mitu ehitust korraga ette võtta. Kuid selleks ei leidu raha, et kõike korraga läbi viia, vaid küsimus tuleb võtta otstarbekohasuse seisukohalt. Näib, et mujale igale poole võib raha anda, aga kui seda tarvis maanteede korraldamiseks, siis seda ei ole.

Härra Tammann tähendas, et ma öelnud olla, nagu oleksin ma vaenulik teiste peale, nagu oleksin ma tähendanud, et maanteede korraldamise peale raha antud üldse ei ole, tahtis näidata, et kui ma olen kõnelenud rannasadamate korraldamisest ehk muust, et see ei olevat õige. Aga ma küsiks inimesi härra Tammann'ilt, missugused naturaalkohustused koormavad inimesi rannasadamate, telefonivõrgu j.n.c. juures. Need on tehtud rahvale hõlbustuseks, et nad võiksid oma asju hõlpsamini ajada. Teed on ka hõlbustuseks, nad aitavad inimestele hästi asju ajada. Teid peavad põllumehed korda seadma, kuna rannasadamaid ja telefonivõrku korraldab riik. Siin segab härra Tammann. Kui telefonivõrgul oleksid ka omad kohustused, siis võiks härra Tammann nii kõneleda. Siin kõneldakse, et näidake tuluallikad, kust peab raha võtma. Meil on terve rida seadusi, mis kulusid ette näevad ja neid arutame eelarve korras.

M. Laarman (põl): Lugupeetud rkl. härra Gustavson tähendas muude hulgas seisukohtade muutmise asjus, et ka põllumeeste rühm olla oma seisukohta muutnud sellest ajast, kui maanteede seadust arutama hakati.

Ma pean tähendama, et härra Gustavson'il siin tuline õigus on ja et ta siin, nagu mõnikord seal tagant poolt küljest väljendatud „sfakti“ on konstateerinud. (Vahelhüüe tööerakonnast: Aga mitte „vakti“.) See „sfakt“ on kindel.

Põllumeeste rühma seisukoht II Riigikogu kestel oli, et naturaalkohustus tuleks kaotada I klassi teede juures nelja aasta jooksul. See on ka meie praegune nõudmine. II klassi teede kohta oli meie rühma arvamine ja nõudmine, et seal võiks naturaalkohustus alles jääda, aga et selle eest tuleks anda rahalist tasu. (Vahelhüüe.)

Rõhutan veel kord, et ka meie rühm on seisukohti ajaga muutnud, ja on siin teatavad parandused ette võtnud. Et aga mõni rühm nii kiirelt oma seisukohti muudab, nagu näiteks sotsialistlik rühm härra Gustavson'i suu läbi väljendanud, on meile täiesti uudis. Ja mulle paistab, et nii äkilised meelemuutused revolutsioonilist laadi on. (J. Voiman, stp: Eks meie ole ju ka revolutsiooniline partei.) Aga seal revolutsiooni tipult võib õige kergesti jälle tagasi langeda reaktsiooni. Ja meie teame ju, et lugupeetud riigimees Mussolini olla ka varemalt sinna rühma kuulunud. (O. Gustavson, stp: Mis meie nii kaugele läheme, eks härra Laarman kuulunud enne ka sinna.) Mina ei ole nii kaugele jõudnud. 1905. a. revolutsiooni ajal olin mina küll teises erakonnas. Mind valiti usaldusemeheks Pärnumaalt, selle erakonna poolt, kus oli härra Tõnisson eesotsas. Nüüd olen küll natukene paremale poole kaldunud. Niikaugel, kui Teie seda ütlesite, ei ole ma kunagi olnud.

Tähendaksin veel seda, et härra Gustavson'i ettepanekus, ühe aasta jooksul teedeorjus kaotada, pisut tundub revolutsioonilist maiku, ja kardan, et teie pea jälle tagasi kukute sellest ettepanekust.

Üldiselt pean tähendama, et põllumeeste rühm asja tõsiselt võtab. Kui härra Gustavson ja ta rühm seda asja tõsiselt võtavad, siis arvan, et meie täna selle küsimuse lahendamise. Meie rühmas on 25 liiget, umbes samapalju on ka sotsialiste. Meie, kahjuks, riiklikudel kaalutlemistel teie ettepaneku poolt hääletada ei saa, aga kui härra Gustavson ja ta rühmaseltsilised asja tõsiselt võtavad, siis tuleb härra Gustavson'i ettepanek, ühe aasta jooksul naturaalkohustus kaotada, esimesena hääletamisele ja selle järele tulevad kaugemaleulatuvad ettepanekud, see tähendab, meie ettepanek.

Loomulikult peaks härra Gustavson ja ta rühmakaaslased meie ettepaneku poolt hääletama, kui tema ettepanek peaks läbi kukkuma. Kui aga härra Gustavson oma ettepanekuga parlamendis nalja tahab teha, siis võib ta seda teha, kuid siis tulevad sellest pärast teha tarvilikud järeldused. (O. Gustavson, stp: Ma arvan, ikka vastuoksa!

— A. Jõeäär, stp: Teie ettepanek hääletatakse kõigepealt. — A. Jürman, põl: Ei ole, kodukord ei näe ette, Teil on kaugemale ulatavam ettepanek.)

Juhataja **R. Penno**: Härrad Riigikogu liikmed, korra üle vaidleme hiljem.

M. Laarman (põl): Nii siis loodan mina, et see küsimus, mis kauemat aega laiade ringkondade meeled ärevuses on hoidnud, et see täna tõesti nii lahendatakse, nagu laiemad ringkonnad seda ka ootavad ja loodavad, kuna nüüd üks teine suurem rühm, nimelt pahem tiiv, oma abi selle läbiviimisel ei luba keelda, vaid neid ettepanekuid toetada tahab. Jätan küsimuse puudutamata, kui palju kulu nõuab teereformi läbiviimine. Ei ole olnud omavalitsuse komisjonis viimasel ajal ja ei tea neid kalkulatsioone nii täpselt, nagu omavalitsuse komisjoni härrad. Ühte asja aga pean mina küll meelde tuletama. Seda toonitas eile lugupeetud teedeminister, et nende summadega, mis praeguse eelnõu § 21. nõuab, Vabariigi Valitsus päri on, ja tõendab, et riigikassa neid maksta suudab ja saab. Üks rühm on alati tõendanud, et nemad siis, kui valitsus maanteede reformiks summasid leiab, selle vastu ei hääleta, vaid seda toetavad. Täna näeme, kas sõnadele teod järgnevad.

Minu eilse sõnavõtmise peale on muude hulgas lugupeetud rkl. härra Juhkam tähendanud, et ta ei tahtvat uskuda neid minu märkusi, mis mina sel korral, kui see küsimus oli päevakorras 1923. aastal, teinud olen. Seal on nimelt öeldud, et tööerakonna rühm sel korral väga ei pooldanud naturaalkohustuse kaotamist, vaid arvas, et kuigi põhimõttelikult selle vastu olla ei saa, on siiski parem, kui teede korrashoid naturaalkohustuse alusel edasi jääb. Pean tähendama, et selkorral oli rühmade vaade ühes asjas koguni teine. Nimelt toetasid keskrühmad selkorral, rääkimata härradest pahempoolsetest, seda mõtet, missugust omal ajal, see on 1924. a., kui teedeküsimus arutamisel oli, „Päevalehe“ toimetaja Luiga väljendas. Tema ütles, et maapidamisega ühes käib ka naturaalkohustus. Sellega, kes on omale omandanud maa või selle pidada võtnud, käivat lahutamata kaasas teedekohustus. Kui keegi tahaks teedekohustusest pääseda, siis pidavat ta ennast, nagu vanal ajal pärisorjusest lahti osteti, ka teedekohustusest lahti ostma. Selkorral oli niisugune põhimõtte keskrühmadel. Asunikud olid selle kõrval teisel arvamisel ja toetasid põllumeeste rühma vaateid. Mul on selgesti meeles, kuidas asunik Köster, kes oli tol ajal alamkomisjonis, pooldas neid põhimõtteid,

mis põllumeeste rühma poolt kuuldavale toodi. Kui nüüd arvatakse, et ka need andmed vast täpsed ei ole, mis ma mõnest teisest lehest kuuldavale toon, siis teatan, et need võtan „Vaba Maa“ nr. 256 1924. aastast. Seal väljendatakse, missuguse oli tööerakonna seisukoht selkorral. Mul ei ole mingisugust põhjust arvata, et „Vaba Maa“ tööerakonna suhtes, nii nagu muidu arvatakse, viltu mõtteid tahaks esile tuua. Seal loeme: „Kogumehed ja asunik Köster leidsid ühemeelselt, et teede maksud jagada tulevad „üle terve liha,“ teiste sõnadega: teedekohustust kannavad kõik. Selle vastu saab arvatavasti vaidlema Riigikogu pahem tiiv. Kuigi aga see seisukoht läbi peaks minema, — langeks osa „liha“ vististi kokku. Sest esimese klassi teed nõuaksid näiteks tulumaksu kahekordseks tõstmist, esimese ja teise klassi teed aga — neljakordseks.“ Nii arvati, kui kogumehed ja asunikud nõudsid kindlasti teedekohustuse kaotamist, siis arvati, et „liha“ kokku langeb, kui teedekohustust kaotatakse. (M. Juhkam, töer: Liigand arvas seda.) See on Teie leht ja Teie olite selkorral, härra Juhkam, väga ühel nõul Liigand'iga. See'p see asi oli. (Chr. Kaarna, töer: Härra Laarman, härra Gustavson luges teedeminister Ipsberg'i arvamisi ette, need on palju selgemad.) Kui Teie soovite, mul on see ka õige käepärast. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Mul on 8—9 aasta lehtedest väljavõtted, suured pakid, ma kõike ei jõua lugeda, ühe väikse osa ainult. (Vahelhüüe Chr. Kaarna, töer poolt.) Ega see ei ole kirjutatud, härra Kaarna, see on trükitud. (Vahelhüüe Chr. Kaarna, töer poolt.) Need on liimitud, härra Kaarna. Vaadake, siin on lehes, — ma pean kahjuks ütleva, et see on „Kaja“, seda Teie niihästi ei taha kuulda. Muidu on aga Teiega lugu nõnda, et kui on notar ja 2 kirjutajat juures ja see Teie kõned protokoll kirjutab, siis Teie usute, muidu Teie ajate kangesti vastu. Selles numbris 2. novembrist 1923 on avaldatud valitsuse seisukoht ja õnneks on mõlemad valitsuse liikmed, kes selkorral põllumeeste rühma poolt olid, valitsuses. Need olid härra Einbund siseministrina ja härra Ipsberg teedeministrina. Härra Ipsberg seletas, et „Vabariigi Valitsus maanteede küsimust, nimelt naturaalkohustuste kaotamist ja selle kohustuse riigi kanda võtmist arutanud ja selle otsustamiseks kolmeliikmelise komisjoni valinud on, kuhu kuuluvad teede-, sise- ja rahaminister. Komisjonis on küsimust mitmekülgsest kaalutud ja seisukohale jõutud, et teedetegemise naturaalkohustus tuleb kaotada ja teedetegemine riigi arvele võtta.“ (Va-

helhüüe pahemalt poolt.) Siseminister Einbund arvas, et „selles kahte arvamist olla ei saa, kas maanteede seaduses naturaalkohustust alles jätta või mitte. Puht otstarbekohasuse seisukohalt juba ei ole soovitatav teedetegemist senisel kombel jätkata, peale selle käib see rahva õiglustunde vastu, kui teda orjusele sunnitakse.“ Arvab, et vahest ka ennem võimalik on maanteid riigi arvele teha võtta, kui teedeminister tähendas.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Laarman, Teie kõneaug on läbi. Rkl. Mürk annab oma kõneaja Teile.

M. Laarman (põl): Ma jätkan. Minu arvates on siin lugupeetud rkl. härra Gustavson'il väike eksitus juhtunud sellega, kui ta tahab tõendada, nagu oleks sel korral.... (O. Gustavson, stp: See eksimine on Riigikogu protokollis lisas lhk. 171 — Vabariigi Valitsuse seletuskiri.) Sinna ma just tahtsin tulla. Teie aga vormuleerite seda natuke isemoodi. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) See on natuke Mos Kiito stiil. (J. Piiskar, stp: Kas seletuskiri või?) Härra Gustavson'i seletus. Niisugused vaated olid põllumeeste rühma kuuluvat ministritel valitsuses ja nii on asjast arvatud. On päris loomulik, et kaks põllumeeste rühma kuuluvat ministrit ei saanud seal oma tahte ja soovide järgi talitada. Mina arvan, et kui praeguses valitsuses olevatel ministritel, kes põllumeeste rühma kuuluvad, oleks võimalik maanteede suhtes oma heaksarvamise järgi talitada ja oma tahtmise järgi seadust muuta, siis nad seda ka teeksid. Härra Gustavson'il on nähtavasti niisugune viis, et kui ta loeb seaduse juures olevat valitsuse seletuskirja, siis peab ta seda minister Ipsberg'i seletuskirjaks. Seal on aga üks väike eksitus, ja asi on natuke teisiti ja sellepärast ei saa kõike seda, mis härra Gustavson ette kandis, võtta tõsiasjana või faktina. Minu arvates ei olnud see härra Gustavson'il mitte fakt, vaid „sfakt“.

Lõpuks tahaksin tähelepanu juhtida ühele uuele tarkusele, mille üles leidis üks tööerakonna rühma kuuluv Riigikogu liige nimelt härra Tammann. Nimelt rõhutas härra Tammann seda, et teise ja kolmanda klassi teedel sõidetakse palju rohkem kui esimese klassi teedel. See on niisugune uus tarkus, mida tuleks härra teedeministril, Riigivanemal ja teistel valitsuse liikmetel arvesse võtta. Seda tarkust mitte tundes on nad siamaani teesajandust hoopis vastuoksaks ajanud, kuna nad suurt rõhku on pannud linnalähedatele maanteedele ja shosseedele. Nüüd aga tuleb välja, et härra Tammann'i teooria järgi kolmanda

klassi, see on külavahelistel teedel, palju suurem liikumine on, kui esimese klassi teedel. See on muidugi selle teooria järgi, mida härra Tammann arendab. (Vahelhüüed tööerakonna rühmast.) See on teine asi. Vaadake, kui selle teooria järgi maanteid arendatakse, siis on asjal see lõpptulemus, milleni härra Tammann välja jõudis. Ta jõudis selleni välja, et meil tuleb riigi kulul kolmanda klassi teid kõigepealt parandada ja arendama hakata. (A. Tammann, tões: Täiesti loomulik.) Täiesti loomulik? Õnneks võib öelda, et niisugune „loomulik arvamine“ on üksi härra Tammann'il ja mõnel harval üksikul, kuna suurem hulk kodanikke, kes asja tunnevad, peavad ütleva, et see „loomulik“ ei ole sugugi loomulik. Tegelikus elus näeme asja sootuks teisiti. On päris kindel, et need, kes külade vahel III klassi teid tarvitavad, tarvitavad ühtlasi ka I ja II klassi teid. III klassi teed on suuremalt osalt tarvitada ainult kohalikkudel elanikkudel, ja need teed on õige väikese läbikäiguga. Minu arvates ei jõua meie niisuguse uue tarkusega kaugele, vaid peame ka vaatama, kuidas endisel ajal on teid korraldatud. On loomulik, et üksjagu klassiteid on väiksema liikumisega ja on loomulik, et meie ka II klassi teed ümber korraldame. Meil on hulk kavu raudteedevõrgu korraldamise kohta ja see on ka arusaadav, sest raudteed loovad uued punktid, uued keskkohad, kuhu liikumine koondub ning raudteede klassifitseerimine peab sündima teisel alusel. Kui öeldakse, et III klassi teedel käiakse palju rohkem kui linna lähedal olevatel I klassi teedel, siis niisugune väide on liiga aluseta. (J. Laidoner, põl: Siis tuleb see III klass I teha.) Siis tuleksid külateed I klassi teede alla viia ja linnateed III klassi teedeks. Kui lugu niiviisi on, nagu härra Tammann tõendab, siis peaks härra teedeminister tema tarkuse järgi käima ja praegused I klassi teed III klassi teede alla viima.

Vaheaeg kl. 19 — kl. 19.25 min.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Rkl. Tonkman'i kõnest selgus, et talle väga raske on selgeks teha asju, millest ta soovib vastupidises sihis aru saada. Ja talle nähtavasti ei ole soovitatav või kasulik, kui sotsialistid Kautzky poolt ülesseatud põhimõtetest tahaksid rahvast teede korrashoidmise orjusest vabastada. Ja otse vastupidi oma rühmakaaslase rkl. Tamme väidetele meie rühma liikme Gustavson'i ettepanekust, mis kõneleb järgmist: „Võtta 1929. aasta jooksul kõigi teede korrashoidmise kulud riigi kanda“,

loeb härra Tonkman välja, et sotsialistid olla selle poolt, et vana kord maksuma jääks. (K. Tonkman, põl: No, kas Teie usute seda, et ühe ja sama aasta jooksul võib kõik korda seada?) Teie räägite ju seda kogu aja. (K. Tonkman, põl: Meie räägime kümnest aastast.) Mina ei looda, et suudaksin saada valmis raskeima ülesandega — härra Tonkman'ile teha selgeks sotsialistliku rühma seisukohti, kuid peale härra Tonkman'i on ka teisi, kes neid seisukohti võõriti mõistnud, ja sellepärast arvan tarvilikuks, veel kord lühidalt need seisukohad ja nende põhjendused ette kanda. (Vahel hüüe J. Soots'i, põl poolt.) Kui härra Soots maanteede korrashoidmist halvaks asjaks nimetab, siis on tal asjast omamoodi arusaamine.

Kõigepealt põhjendame meie seda ettepanekut sellega, et teede korrashoidmine naturaalkohustuse näol, kui orjaaja jäänus, täiesti vastuvõtmatu on, ja mida varem see orjus kaotatakse, seda parem. Kas see ei ole põhjendus, härra Soots?

Teiseks, rahvamajanduslikult ei ole praegune teede korrashoidmise viis ka otstarbekohane. Paaritunnilise töö jaoks tuleb ära viita terve päev, tuleb kaugele välja sõita, seal siis paar koormat kruusa teele vedada, ja päev ongi kadunud. Kui seda tööd teistviisi korraldataks, läheks selle töö peale ainult paar tundi. See kohus ei koorma ainult talupidajaid, vaid ka popse, kelle väikese maalapikese peale see orjus pandud; ta peab samuti terve päeva ära raiskama teeparandamiseks. Terved külad ja vallad aetakse korraga välja. Kui need tööpäevad raha peale ümber arvata, läheb see minu arvates rahvamajanduslikult kallimaks, kui seda ühe korraga ära teha ja riigi kanda võtta. Ja tagajärg praeguse korrashoidmise viisi juures, ka siis, kui seda täiesti korralikult tehakse, ei ole see, mida tehniline edu nõuab. Seal, kus aga hooletult teed parandatakse, nagu jutt oli, et mudaga rööpad täis loobitakse, on lugu veel halvem. Peame tehnilise eduga kaasas sammuma ka teedetegemise alal. Teehõõvlite tarvitamine, teede shosseerimine j.n.e., mis paratamatud autode liikumise suurenemisel, on võimatud naturaalkohustuse näol, kus iga mees oma koorma kruusa kohale peab tooma. Missugune tee sügisel või kevadel välja näeb, kui seal mõni raskeveo auto on läbi sõitnud, teab igauks, kes maal liikunud on. Minu arvates praegune naturaalkohustuse näol maanteede korrashoidmine on samasugune isa-isade viis, kui seaninaadra tarvitamine saha asemel. Rahvamajanduslikult on väga tähtis välja arendada korralik maanteede ühendus,

selle üle ei ole keegi vaielnud ja ei maksagi sõnu kulutada. Ainus mure selle küsimuse juures on rahaline, ja härra Tonkman leidis, see olla sotsialistide suurem mure, miks nad selle seaduse vastu on. See on eeskätt rahaministri ja koalitsiooni rühmade mure, mitte aga meie rühma. Neile see muret teha ei pruugiks, kes asja põhimõttelikult võtavad.

Neist seisukohtadest välja minnes — pärisorjuse kaotamine on ka põhimõttelik küsimus, ja sellest juttu teha, et maanteede korrashoidu kohustust välja ostma peaks, ei võiks ka, sest pärisorje ei ostetud vabaks — neist seisukohtadest välja minnes on esitatud meie rühmaseltsimehe Gustavson'i ettepanek.

Mis puutub hääletamise korrasse, mida härra Laarman soovitas, siis annab kodukord põllumeeste kogu rühmale võimaluse näidata, kas nad tõsiselt võtavad seda, mis nende kõnelejad kogu aja soovivad. Kodukorra järgi tuleb meie ettepanek esimesena hääletamisele. Meid on täna kokku vast enamuse, ja kui teie seda südamest õigeks tunnustate, mida kogu aja rääkinud olete ja meie ettepaneku poolt hääletate, mida meie ka toetame, siis läheb ettepanek läbi. Siis on ka orjus korraga kaotatud. Kui põllumehed aga ei leia võimalikuks meie ettepanekut toetada, siis ei näe meie põhjust, miks peaksime meie põllumeeste ettepanekuid toetama.

Abisekretär **O. Liigand** (korra kohta): Riigikogu juhatusel on teatada rühmadele ja Riigikogu liikmetele järgmist. Et praegu Riigikogu komisjonides on alles väljatöötamisel ja pooleli palju seaduseelnõusid, mis Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu vanematekogu poolt kiireks tunnustatud, ja et mõned komisjonid on avaldanud soovi, et neile antaks võimalus tuleval nädalal intensiivsemalt töötada, sellepärast tahab Riigikogu juhatus vastu tulla komisjonidele ja tuleva nädala esimesel poolel Riigikogu üldkoosolekuid mitte määrata, vaid määrata ligem Riigikogu koosolek alles tuleval reedel. Väga võimalik, et sellel päeval määratakse kaks koosolekut — üks enne lõunat ja teine pärast lõunat.

A. Laur (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Maanteede seadus on hulga kodanikkude ootus ja lootus, on põllupidajate kauaaegne igatsus. Sellepärast ootab hulk inimesi pikisilmi, millal teostub see seadus, et saaks osaltki neid soove rahuldada, mida on hellitatud selle seaduse sündimisega. Kuid selle seaduse arutamine tükitab Riigikogus saama naljatamiseks. Eile tähendas üks kõnelejaist, et see seadus tükitab lõhki minema, see tähendab, seda seadust püütakse mingisugustel põhjustel

tagasi lükata. See mööda minnes riivatud mõte on konkreetsema kuju saanud härra Gustavson'i ettepanekus. Härra Gustavson'i ettepanek on ilus käeliigutus, mis sisuliselt absoluutselt midagi ei ole. Tal ei ole mõtet ega sisu, sest ta ei ole tõsiselt mõeldud. Ta on käeliigutus, millega tahetakse üle pakuda, ilma et oleks mingile alusele rajatud.

Gustavson'i ettepanek on naljatamine. Ma ütlen veel enam, see on janditamine. Sellepärast ei väärigi see tõsist tähelepanu.

Teine ettepanek on härra Tammann'i poolt tehtud ja see on juba tõsisem. Sellega tahetakse öelda, et kõik teed tuleksid riigi teha võtta, mille järgi siis tuleks § 16. kolmandast lõikest kustutada sõnad „alates I klassi teedest“.

Nii on siis kaks seisukohta: üks Soots'i, teine Tammann'i oma. Ma tahaksin vaadata neid seisukohti, neid kaht tõsist seisukohta, ja nii öelda omast seisukohast kaaluda, kumb on neist tähtsam. (Chr. Kaarna, tõer: Ärge Teie grammidega kaaluge.) See on ükskõik, kas grammidega või kilogrammidega, võib ühega võib teisega seda teha. Pean ütleva, et ma olen täielikult selle poolt, et maanteede naturaalkohustuse kaotamine algaks I klassi teedest. (M. Laarman, põl: Kuidas?) Teede ülevõtmine riigi teha peaks algama I klassi teedest. Olen selle poolt peajasjalikult kahel põhjusel: 1) sellepärast, et I klassi teed on harilikult põllupidajatest kaugemal ja nende tegemine nõuab palju suuremat vaeva ja jõudu ning kulu, kui seda III ning ka II klassi teed nõuavad. (A. Jürman, põl: Õigus!) Võin näiteid tuua teetegemisest. Näiteks Vana-Põltsamaa vald tegi kuni 1926. aastani teed 30 kilomeetri kauguses. Tuli suve jooksul 4 korda sarnase kauge maa taga teed käia tegemas: kaks korda tasandamas ja kaks korda kruusa vedamas. Kevadel, mil teed liikumiseks väga halvad ja hobusega läbi pääseda võimata, tuli jalgsi minna, labidas õlal ja edasi-tagasi see maa ära käia. Mis teie arvate sellest? Sarnase olukorra juures on vist küll võimata tööd teha. Hiljuti mõõdeti teed ümber, kuid nüüdki tuleb teed teha ikkagi 20 kilomeetri kaugusel.

Teetegemise seisukohast on tähtis, et I klassi teed võetakse riigi teha, — see on üks põhjus. Teine põhjus on see, mis puudutab neid, kes asuvad kaugel raudteist. Neile põllupidajatele on tähtis, et oleksid korras magistraalteed, kus suuremaid koormaid vaksalitesse veetakse. Selleks toon ühe väikese näite. Hilja aegu anti põllupidajatele kunstväetise muretsemiseks riiklikku toetust. Nii ei saanud nad kunstsõnnikut õigel ajal vedada,

ning inimesed, kes 20 ja 30 kilomeetrit raudteest eemal elavad, pidid selle kunstväetise jaamast kevadel koju vedama. Nii võis Jõgeva-Põltsamaa maanteel näha tänavu kevadel, kuidas inimesed kaalusid lattidega vankrikoormaid välja. Niisuguseid teid on meil I klassi teede hulgas palju. Sellepärast ollakse eriti huvitatud, et esimeses järjekorras lähemid I klassi teed riigi teha. Eriti huvitatud on sellest need maanurgad, kus raudteid ei ole.

Mis puutub sellesse, et ka III klassi teid riik teeks, siis on see vastuvõetav neile, kes asuvad raudteede lähedal. Neile, kellel suuri vedusid ei ole, on tähtis see, et ka piimaveoja veskilkäimise teed oleksid korras. Niisugused kodanikud on huvitatud sellest, et III klassi teed korda tehakse riigi kulul. Kuid minu arvates ei oleks neil põllupidajatel kuigi suurt moraalselt õigust nõuda, et neile oleksid raudteed lähedal ja ka kõik maanteed korras.

Kolmas põhjus on see, et kui meie hakkame korda seadma III klassi teid — ja nagu teada on need õige suurel määral uued teed — siis kulutaksime selleks õige suured summad ära, nii et kuigi palju järele ei jää I klassi teede tegemiseks.

Neil kolmel põhjusel olen selle poolt, et teetegemine riigi kätte peaks üle minema, alates I klassi teedest. Nii tuleksid siis riigi teha võtta esimese klassi teed esimeses järjekorras ja teise klassi teed teises järjekorras ja neil motiividel, mida ma siin ette kandsin. Sellest seisukohast välja minnes, lugupeetud Riigikogu liikmed, arvan mina, et oleks küll kõige vastuvõetavam põllupidajate seisukohalt see ettepanek, mis rkl. Soots'i poolt tehtud. Täiesti vastuvõetamatu on aga neil motiividel, lugupeetud tööerakonna rühma liikmed, see seisukoht, mida teie olete esitanud, sest see seisukoht on vääri nende silmis, kes vähegi maaelu tunnevad.

H. Martinson (tp): Mina olen püüdnud jälgida neid vaidlusi, mis siin maanteede seaduse ümber keerlevad ja pean tunnistama, et need osalt õige õpetlikuks on muutunud. Härra Tamm katsus sotsialistidele õpetusi anda... (J. Teemant, põl: On ka tarvis.) ja härra Laarman andis tööerakonnale õpetust, et need aru saaksid esimese ja kolmanda klassi teede vahekorra. (J. Teemant, põl: Ühe ja kolme vahel.) Osalt olid need õpetused aga nii nalja toonil antud, et kuidagi nende tõsidusse uskuda ei saa, kuid ma mõtlen, et Riigikogul ikka ei kõlba nalja teha sarnase tõsise asja juures. Leian, et kõige tõsisem neist oli härra Tonkman'i ütetus. Ta oli seisukohal, et teoorjus kaotataks. Kui teo-

orjus kaotatakse, siis oleks loomulik, et teorjadele tasu maksetakse selle töö eest, mis nad ennem on teinud, ja sellepärast oleks täiesti õiglane, kui kõigile, kes Eesti riigi kestuse ajal seda tööd on teinud, tasu maksetaks. Rahaallikaid selleks ei tea ma nimetada, aga küllap neid leiduks. Võib olla, kui Koplis naftaallikate peale kontsessioon välja anda, siis saaks ehk sealt selleks raha. Minu ettepanek oleks, et maanteede remonteerimise eest, mis tehtud Eesti riigi kestel, tasutaks töö riigikassast. (Hulgalised vahelhüüded paremalt poolt: Gustavson jäi alla! — Martinson pakkus üle.)

Juhataja R. Penno: Rkl. H. Martinson'ilt on ettepanek: § 16. juurde võtta uus lõige järgmiselt: „Maanteede remonteerimise eest, mis tehtud Eesti riigi kestel, tasutakse töötajatele riigikassast.“.

A. Jürman (põl): Pean siiski tarvilikuks vähe peatuda rkl. Jõeääre ettepaneku juures, või õigemini härra Gustavson'i ettepaneku juures, mida härra Jõeäär kaitses. Need motiivid, mis ette kanti, et tuleb kaotada teoorjus ja tuleb riigil üle võtta teedetegemine, need motiivid, mis ette kandis härra Jõeäär, olid täiesti õiged. Härra Jõeäär ütles, et neil kui opositsiooni rühmal ei ole seda muret, kust riik selleks summasid võtab ja kui ruttu riik neid summasid saab, vaid nemad tunnevad täie teadmise, et teedetegemine praegusel viisil tuleb kaotada ja mida kiiremalt, seda parem. Sellepärast on arusaadav nende ettepanek, kaotada teoorjus teedetegemisel 1 aasta jooksul. Meil aga, kui koalitsiooni rühmal on veel teine mure, et teada, kust neid summasid võtta ja missuguse aja jooksul neid saada. Nende andmete järgi, mis mul praegu olemas, võin kindlasti öelda, et 1 aasta jooksul seda teha ei saa. Seda teame meie ja seda võime kinnitada, et see 1 aastaga teostatav ei ole. Sellepärast selle ettepaneku poolt, kui hea ta ka ei oleks, mis tehti teie ridadest, selle ettepaneku poolt ei saa meie vastutuseta pärast olla ja selle poolt hääletada, teades, et see ettepanek läbiviidav ei ole. Läbiviidav oleks meie teadmise järgi see ettepanek, mis tegi kindral Soots. See ettepanek on vähenõudlikum. Nüüd võiksid sotsialistid, kes rohkem pakkusid, aga ei vastuta selle eest, kas see läbiviidav on, täie teadmisega hääletada esiteks oma ettepaneku poolt, aga kui see läbi ei lähe, siis vähema pakkumisega ettepaneku poolt. Mina loodan, et nad järjekindlad on ning toetavad põllumeeste rühma ettepanekut, ja seega viiksime täna selle ettepaneku läbi.

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma olen alati lugu pidanud rkl. Tammest, kes kunagi ei ole häbenenud avalikult väljendama oma poliitilisi veeneid. Ja härra Tamme tänane ülesastuminegi näitab, et ta ei jaga oma rühmakaaslaste arvamist, kes ei näe sotsialistides muud kui maarahva verivaenlasi.

Mis puutub härra Tonkman'i kõneste, siis on ta segimine vist seletatav sellega, et härra Tonkman sel ajal, kui ma oma ettepaneku tegin ja seda põhjendasin, saalist väljas viibis ja sellepärast tänastesse oludesse ei saanud ümber kohandada seda, mis ta eile valmis mõtles. Juhtub ju teinekord, et kui ei suudeta nii ruttu ümber mõelda, siis tulevad väikesed viperused ja äpardused, mis on loomulikud ja andeksantavad. (J. Teemant, põl: Polegi nii kuri. — K. Tonkman, põl: Ma mõtlesin kurjema olema!)

Härra Laarman on katsunud seletada, et härra Ipsberg'i allkiri maanteede seaduse eelnõus midagi ei ütle. Härrad põllumehed seletavad, et tollaegne teedeminister Ipsberg ja siseminister Einbund olevat oma tõsise veene avaldanud alles hiljem omavalitsuse komisjonis. Ma soovitaksin selles suhtes härra Laarman'ile veidi konfereerida ajaleht „Kaja“ peatoimetaja härra Tupitsaga. Ma tuletaksin meelde ühte juhtumist Riigikogus. Sotsialistidest ministrid Virma ja Ast hääletasid 1925. aastal Riigikogu pahemalt tivalt tehtud ettepaneku poolt. Siis leidis „Kaja“ peatoimetaja härra Tupits, et need kaks ministrit ei kõlba koalitsiooni, nende aeg olevat minna. Kui see nii on, et Riigikogu sotsialistide vastuhääletamine valitsuse ettepanekule loetakse surmapatuks, mis siis öeldakse nende ministrite kohta, kes esitavad Riigikogus seaduseelnõusid ja hiljem lähevad komisjoni, avaldades seal mõtteid, mis risti vastu käivad valitsuse ettepanekule. Ma ei tea, kuidas sarnast ülesastumist hinnata. Ma arvan, et kõneledes ministrite seisukohtadest peab ikkagi arvestama nende ametlikke aga mitte nende eraseisukohti.

Härra Laarman, samuti härra Jürman on teinud meile lahke ettepaneku — meie toetagu nende ettepanekut sellepärast, et see olla rohkem reaalne, vastavat enam riigi rahalistele võimetele ja olla seepärast vastuvõetavam kui meie oma. Ma põhjendasin oma ettepanekut punktipealt niisama, nagu härrad põllumehed oma ettepaneku suhtes seda tegid. Ma palusin härra Soots'i tulla ning anda üksikasjalikke kalkulatsioone, mispärast just nelja aasta kestel I klassi teede naturaalkohustus rohkem võimalik on, kui näiteks 2, 3, 1 aasta kestel. Niikaua härra Soots, kuni Teie meile neid kalkulatsioone esitanud ei ole, on enne-

agne tulla ja nõuda Teie poolt esitatud ettepaneku poolt hääletada. Meie ettepanek on sama palju põhjendatud kui Teie oma. Ma arvan, et kõige otstarbekohasem on käia vanasõna järgi, käsi peseb kätt. Teiste sõnadega, kui põllumehed toetavad meie ettepanekut, siis võime meie ka nende oma toetada. Sarnase järjekorra võimaldab Riigikogu kodukord. Juhataja ei ole veel tehtud ettepanekute hääletamise korda avaldanud. Kahtlemata tuleb minu ettepanek, kui kaugemaleulatavam, kõige enne hääletamisele. Põllumeestel on võimalik hääletada meie ettepaneku poolt. Sest tähtis ei ole raha, ütleb härra Tonkman, vaid tähtis on tahe. Ma oleksin võinud teha ettepaneku, võtta naturaalkohuste kaotamise tähtajaks pool või veerand aastat. Aga ma võtsin aasta, et oleks kindlustatud mu ettepaneku vastuvõtt eeskätt põllumeeste kogude toetusel. (A. Tupits, põl: Teie teete selle jutuga oma rühma naeruvääriliseks.)

A. Tammann (töer): Härra rkl. Laarman arvas heaks siit kõnetoolilt teedeklasside suhtes loogika algmõisteid õpetama hakata. Selge on, et I klassi tulevad arvata teed, kus iga teeüksuse peale liikumine kõige suurem. Kuidaviisi seda liikumist arvestada, selle kohta on muidugi praegusel ajal abinõud olemas, ja loomulik, et niisugused teed, kus iga teeüksuse peale liikumine kõige mitmekesisem ja kõige elavam on, kuuluksid I klassi, liikumise arvu poolest vähemad — II ja kõige vähema liikumisega teed — III klassi. Kuid sellest asjaolust tuleb järeldus teha ainult selle kohta, kuidaviisi teid ehitada. Loomulik, et I klassi teed tulevad tugevamini ehitada ja seaduse järgi peavad need ka laiemad olema. Kuid teede kohalik majanduslik tähtsus ei tarvitse sageli sugugi kokkukõlas olla I klassi teede liikumise ulatusega. Võtame näiteks 15 taluga küla, kust igapäev 15 vankrit välja sõidab piima meiereisse viima. Selle küla teel ei saa liikumine absoluutselt võttes muidugi lähedalegi kaugemaloleva I klassi maantee liikumisele, kust päevas — võib olla — 100 vankrit läbi sõidab. Kuid ega see veel ei ütle, et sellele 15 talule külatee kohal sama tähtis ei ole või veelgi tähtsam, kui eemalolev I klassi maantee, sest külateed tarvitavad kõik talud iga päev, kuna sealt samast külast nädalas vast üksainus talumees suurele I kl. maanteele välja sõidab. Siit peaks isegi härra Laarman'ile selge olema see „loogika“, mida siin olen kaitsnud, sest väga paljudel juhtumistel võivad külateed kohalikkudele elanikkudele tõesti palju suurema tähtsusega olla kui suured I klassi maanteed.

Teedeministri Ipsberg'i seletuskirja kohta andis rkl. Laarman mingi „Kaja“ referaadi põhjal seletuse, nagu ei oleks see ministri isiklik arvamine olnud, vaid ainult valitsuse seisukoht. Natuke tõeväärsemad ja usaldusväärsemad kui mõnesugused „Kaja“ kirjeldused võiksid olla siiski dokumendid, mis Riigikogu komisjoni kontrolli alt läbi käinud ja koguni teist keelt kõnelevad. Meie loeme omavalitsuse komisjoni seletuskirjas natuke hiljem, et: „Kalkuleerides teekohustuse raskusi leiab teedeminister 23. oktoobril 1923. aastal, et I ja II klassi teede korrashoidmine, kui kõik raha peale arvata, läheks maksuma vähemalt 400 miljonit marka aastas, missugust summat praeguste tuluallikatega katta ei saavat.“ See on igatahes ministri arvamine, ja komisjon on oma seletuskirjas selle fikseerinud. Minu arvates on see kindlasti usaldusväärsem kui mõni „Kaja“ referaat.

J. Soots (põl) (fakt. märk.): Faktiliseks märkuseks sõna võttes tahaksin vastata härra Gustavson'ile, mis vahe on tema ettepaneku ja minu ettepaneku vahel. Tema leidis, et seal vahet ei ole, mina leian, et vahe on olemas. Ja see vahe seisab selles: võtke sama seaduse seletuskiri, mis valitsuse poolt esitatud, seal seletuskirjas on öeldud, et selleks, et I klassi teid üle võtta, läheb ümmarguselt tarvis umbes 160 miljonit marka. (A. Tammann, töer: Ipsberg ütles 400 miljonit.) Ei öelnud, Ma räägin nüüd I klassi teedest. Praeguse eelnõu kava § 21 näeb ette, et iga aasta antakse 50 miljonit, tähendab 4-dal aastal antakse 200 miljonit ja sellega võib julgesti I klassi teed üle võtta, kuna kalkulatsioon on 160 miljoni peale. See kalkulatsioon on selles seletuskirjas ligi lisatud. Edasi, valitsus seletas juba, et neid summasid ta enam-vähem loodab kokku hoida. Tähendab on valitsuse sanktsioon. Ja valitsuse projektis on mõeldud, et 4 aasta jooksul võetakse I klassi teed üle. II klassi teede kohta kalkuleerisin ma ise: kuna eelarves sissetulekud iga aasta kasvavad, ja kui siis teiste asjade peale väljaminekud jätta endistesse piiridesse, siis tekib ülejääk sedavõrt suur, et sellest saab kokku summa, millega II klassi teed erilise pingutuseta üle saab võtta. Nõnda on siis minu ettepaneku aluseks kalkulatsioon, aga Teie ettepanek on täiesti kalkulatsioonita.

M. Laarman (põl) (fakt. märk.): Härra Gustavson on minu sõnadest võõriti aru saanud, kui ta ütleb, et ma olevat nii avaldanud oma mõtteid, et härra Ipsberg'i allkiri midagi ei ütlewat. Ma ei rääkinud sellest. Ma ütlesin, et esitatud oli see projekt sellekordse Vabariigi Valitsuse poolt, mitte aga ühe mi-

nistri poolt. Seda peaks härra Gustavson teadma, kes ja kuidas seaduseprojektid esitatakse.

Teiseks tahaksin härra Tammann'ile tähendada, et ta on võib olla sellepärast natuke vööras asjakäiguga, kuna ta hiljem on tulnud Riigikogusse ja sellepärast talle see käik tundmatu, või ei ole ta tahtnud seda tundma õppida. Väga kasulik oleks talle, kui ta siis võtaks vaevaks sellekordseid ajalehti lugeda.

Ettekanne, mis ma avaldasin, ei olnud nende ministrite seisukoht, nagu tookordne siseminister Einbund mulle praegu veel teatas, vaid nende pealekäimisel ja nende ettepanekul on valitsus võtnud uue seisukoha, selle, mille ma 1924. a. 2. novembri ajalehest ette lugesin. Sarnane on olnud sellekordse valitsuse seisukoht, niipalju on muudatusi seisukorras ette tulnud.

O. Gustavson (stp) (fakt. märk.): Et näidata, kuivõrt esitatud kalkultatsioonid usaldusväärsed, kannaksin ma omavalitsuse komisjoni poolt esitatud esimese maanteede seaduse seletuskirjast ette järgmist: „Kalkuleerides teekohustuse raskusi leiab teedeminister 23. 10. 1923., et I ja II klassi teede korrashoidmine, kui kõik raha peale arvata, läheks maksma vähemalt 400 miljonit marka aastas... Sama aasta 2. novembr. teatab sama minister, et kui teid praeguses seisukorras tahetakse hoida, siis I klassi teede korrashoidmine 116 miljonit, II klassi teedel ligikaudu 195 miljonit marka maksma läheb... Juba järgmisel päeval teatab Vabariigi Valitsuse esindaja, et teedeministri poolt eile antud kalkultatsioone tehniliselt põhjendada ei saa, ja esitab järgmiseks koosolekuks kirjalikult üksikasjaliku kalkultatsiooni, mille järgi esimese klassi teede korrashoidmine 250—300 miljonit, II kl. teede korrashoid 400—500 miljonit, kokku I ja II kl. teede korrashoid 650—800 miljonit marka aastas maksma läheb.“ Nii siis enam kui kaks korda rohkem, kui arvas novembris teedeminister.

J. Voiman (stp) (fakt. märk.): Faktilise märkusena tahaksin vastata härra Soots'ile. Härra Soots tähendas, et I klassi teede korrashoid läheb maksma 160 miljonit senti. Andmetel, mis esitatud omavalitsuse komisjonile teedeministeriumi poolt, ei lähe see maksma 160 miljonit senti, vaid rohkem. I klassi kruusateid on kokku 3040 kilomeetrit. Ühe kilomeetri korrashoid teedeministeriumi andmetel läheks maksma 60.000 senti, see teeks 3040 kilomeetri pealt 182.400.000 senti või jagades selle summa nelja aasta peale, iga aasta jooksul 45.600.000 senti.

Aruandja **J. Sikkar** (lõpusõna): Oma-valitsuse komisjoni nimel pean tähendama, et ühegi esitatud ettepanekuga ühineda ei saa. Ettepanekud, mis käsitavad käesolevasse paragrahvi teatava tähtaja sissevõtmist naturaalkohustuste kaotamise kohta, olid ka komisjonis arutamisel ning moodustasid ka seal kõige suurema vaidlusealuse punkti. Komisjon leidis, et üldse ei ole võimalik täpselt kalkuleerida, kui palju naturaalkohustuse kaotamine maksma läheks, kui seda riigile üle võtta ja kas neist summadest, mis § 21. üles loetud, jätkub nende ülevõtmiseks. Sellepärast otsustas komisjon paragrahvi mitte mingisugust tähtaega sisse võtta. Mis puutub rkl. Tammann'i ettepanekusse, siis ka see oli komisjonis arutamisel. Komisjon leidis, et naturaalkohustuste kaotamine peaks algama I klassi teedest, sest neid on kõige raskem korras hoida, kuna seal liiguvad kõige suuremad mehaanilised sõiduriistad, mis kõige rohkem teed rikuvad. Sellepärast tuleksid ka need teed kõige enim naturaalkohustuste alt vabastada.

Juhataja **R. Penno** (avaldab eelmisel koosolekul § 16. kohta esitatud ettepanekud): Teedeministrilt on ettepanek § 16. viimases lõikes sõna „teedekapitali“ asemel lugeda „maavalitsuse teedekapitali“. Rkl. Soots'ilt on ettepanek, § 16. viimane lõige võtta järgmiselt: „Klassiteede hulka kuuluvate kruusateede korrashoid ja parandamine võetakse teedekapitali arvele järk-järgult, ja nimelt: I klassi kruusateed nelja aasta kestel käesoleva seaduse maksamahakkamise ajast arvates, vähemalt $\frac{1}{4}$ klassiteede korrashoiu kohustusest iga aasta, selle järele II klassi kruusateed samadel alustel viie aasta kestel, ja selle järele III klassi kruusateed vastavalt § 21. ettenähtud krediitidele.“

Rkl. Liigand'ilt on ettepanek: § 16. viimase lõike lõppu juurde lisada: „I klassi teed hiljemalt viie aasta jooksul“.

Hääletamise korra kohta teatan, et kavatsen hääletada järgmises järjekorras.

Kõigepealt tuleb hääletamisele teedeministri redaktsiooniline parandus-ettepanek, siis rkl. Gustavson'i ettepanek, ... (J. Soots, põl: Agamiks mitte Martinson'i ettepanek?) ... kui kõige kaugemaleulatavam. Kui see tagasi lükatakse, siis tuleb hääletamisele rkl. Soots'i ettepanek, mille kohta on rkl. Soots'ilt ettepanek, hääletada kolmes osas. (J. Soots, põl: Jah, iga klass.) Nii on minule eelmise koosoleku juhataja edasi andnud. Peaks tagasi lükatama rkl. Soots'i ettepanek I klassi teede kohta, siis tuleb hääletamisele rkl. Liigand'i ettepanek. Ja kui see tagasi lükatakse, siis — rkl. Tammann'i ettepanek. Ning igal

juhul tuleb hääletamisele rkl. H. Martinson'i ettepanek, mis käsitab iseseisvat küsimust, mida käesolev paragrahv ei käsita.

Hääletamisele tuleb teedeministri ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 24 häält, vastu 36, erapooletuid — 7, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Gustavson'i ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 27 häält, vastu 35 häält, erapooletuid — 6, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Soots'i ettepanekus see osa, mis käsitab esimese järgu teid: „Klassiteede hulka kuuluvate kruusateede korrashoid ja parandamine võetakse teedekapitali arvele järk-järgult, ja nimelt: I klassi kruusateed nelja aasta kestel käesoleva seaduse maksimahakkamise ajast arvates, vähemalt $\frac{1}{4}$ klassiteede korrashoiu kohustusest iga aasta.“ (Hääletatakse.) Poolt on 28 häält, vastu 37, erapooletuid — 3, seega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb rkl. Soots'i ettepaneku teine osa: „selle järele II klassi kruusateed samadel alustel viie aasta kestel.“ (Hääletatakse.) Poolt on 32 häält, vastu 22, seega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisel on rkl. Soots'i ettepanek I kl. teede kohta läbi kukutatud, nii et hääletamisele tuleb rkl. Liigand'i ettepanek. (J. Soots, põl: Aga minu ettepanek III kl. teede kohta? — O. Gustavson, stp: III kl. teed on minu ettepanek. Naer.) Õigus, hääletamisele tuleb rkl. Soots'i ettepanek: „ja selle järele III klassi kruusateed“ jne. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Liigand'i ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 9 häält, vastu — 26, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Rkl. Tammann'i ettepanek hääletamisele ei tule, sest et on teine põhimõte vastu võetud. (Chr. Kaarna, tõer: Aga ilusamaks paragrahv läheks.)

Hääletamisele tuleb rkl. Martinson'i ettepanek. (A. Tupits, põl: Kas hind ka on? — J. Vain, stp: Eesti nafta kulul!) (Hääletatakse.) Poolt on 14 häält, vastu — 33, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Tõlgitsen vastuvõetud paranduse nii, et see on viimase lõike asemele tulnud. Nii oleks viimane lõige järgmises redaktsioonis. (O. Gustavson, stp: Kuidas ta peale algama peab?) See algab nii: „Selle järele teise klassi kruusateed samadel alustel viie aasta kestel ja selle järele III klassi kruusateed vastavalt § 21. ettenähtud krediitidele.“

Ettepanija teatab, et tuleb nii lugeda: „Klassiteede hulka kuuluvate kruusateede korrashoid ja parandamine võetakse teedekapitali arvele järk-järgult, ja nimelt: selle järele II klassi kruusateed samadel alustel viie aasta kestel ja selle järele III klassi kruusateed vastavalt § 21. ettenähtud krediitidele.“ (Va helhüüded: Seda muuta ei saa.) Kuulutan selle selgitamiseks viieks minutiks vaheaja.

Vaheaeg kl. 20.45 min. — kl. 20.55 min.

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb paragrahv ühes vastuvõetud parandusega. (O. Gustavson, stp: Kuhu parandus paigutada?) (Hääletatakse.) Poolt on 20 häält, vastu 6, seega on § 16. ühes vastuvõetud parandusega vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) On ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

13. Sõnavõtmi- **A. Jõeäär** (stp) (isikl. **sed isiklikus** asj.): Homses „Kajas“, **asjas.** mis mulle lahkelt Riigikogu põllumeeste kogude rühma tegelaste poolt täna kättesaadavaks tehti, on ilmunud järgmine teade: „Sotse ei huvita Eesti riigi saatus. Teatasid seda avameelselt Riigikogus. Eile, kui Riigikogu üldkomisjonis üüriseaduse kaotamise eelnõu arutati, deklareeris sotsialistide esindaja Jõeäär sõna-sõnalt järgmist: „Minu, kui opositsiooni esindaja ülesanne pole seda riiki alal hoida...“ järgneb kolm punkti, mis tõendab, et ainult lause esimene pool on ära toodud.

Nähtavasti ei ole „Kaja“ sõnumesaatjal millegipärast kasulik ära tuua ka lause lõppu, mis sootu teise järelduse lubab teha, kui seda „Kaja“ teeb.

Lause tervelt kõlas järgmiselt: „Mitte opositsioonis olevate erakondade ülesanne pole seda riiki alal hoida, mida valitsevad erakonnad ise kõigi abinõudega kukutada tahavad. Kui meie ka seda tahaksime teha, siis ei suudaks meie seda teha vähemuses olles.“

Sellest lausest peab järeldama, et praegu valitsevaid kodanlikke erakondi ei huvita

Eesti riigi saatus, ja selle järelduse tegin sellest, et Vabariigi Valitsus avaldas nõusolekut üüriseaduse kaotamiseks Tallinnas ka väiksemate korterite pealt, kus elab üle 80% kogu pealinna elanikkudest.

Mina ütlesin, et sarnase eelnõuga võiksid esineda ainult kommunistid, kes riigi kukutamiseks pinda valmistada tahavad. (Vahelhüüe paremalt poolt: Küll ajavad rumalat juttu.)

A. Tupits (põl) (isikl. asj.): Mina võtsin ka osa sellest komisjoni koosolekust ja võin öelda, et just niisuguseid sõnu härra Jõeäär tarvitab, nagu „Kajas“ öeldud. Härra

Jõeäär ütles need sõnad ja selle peale ütlesin mina, et need sõnad peame meie meeles. Siis härra Jõeäär kohmetas ja hakkas nagu tagasi tõmbama.

Et üks rahvaesindaja võiks niisuguseid sõnu öelda, et tema ülesanne pole seda riiki alal hoida, seda arvan, ei võiks isegi opositsioonisolev rahvasaadik endale lubada. Ka temagi ülesanne peaks olema riiki alal hoida. (Hulgalised vahelhüüded.)

Juhataja **R. Penno**: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **M. Juhkam**.

